

Az egyházatyák zsoltármagyarázata a húsvét fényében

OROSZ ATANÁZ

1960-ban született Nyíregyházán. Görög katolikus szerzetespap Dámócon, a Görög Katolikus Hittudományi Főiskola tanára. Legutóbbi írását 2005. 2. számunkban közzöltük.

Az egyházatyáknak nem kellett a Biblia évére várniuk ahhoz, hogy az isteni kinyilatkoztatásra építsék életüket. A Szentírásról, s azon belül az Ószövetségről mindig szívesen szóltak. Szent Athanasziosz az első remetének, Antalnak az ajkára adja azt az elvet, hogy a Szentírás éppen „elég a mi okulásunkra”.¹ A hivatását radikálisan követő első keresztények — akárcsak a zsidók — a Biblia szerint tanítanak és szólalnak meg.

Az egyházatyák Biblia-magyarázatai és gyűjteményei

Az egyházatyák egezetikai munkája — akárcsak Szent Pálé — nemcsak a zsidó Szentírás-magyarázatok módszerének átvételére, hanem azok tartalmával való szembenállásra is épült. Ennek a sajátos kettősségnek első nagy képviselői az apostoli atyák, főként Antiochiai Szent Ignác, a Barnabás (ál)neve alatt író szerző, illetve később Szárdeszi Melitón püspök. Számos 2. századi egyházatyá egyszerűen csak a prófétai jövendöléseket sorolja föl, s azok beteljesülésével igazolja a keresztény hitet. Ilyen példákat találunk Jusztinosz hitvallónál, aki „A zsidó Trifónnal” folytatott *Párbeszéd*ben elsősorban ezeket a kétféleképpen értelmezhető bibliai helyeket veszi elő.² Számára az a fontos, hogy az Ószövetség minél több prófétai helyét Jézus Krisztusra mint Messiásra lehessen vonatkoztatni. *I. Apológiájában* (35,5) idézeteik egész láncolatával mutat rá arra, hogyan ismerték teljesen félre kortársai Jézus igazi lényét földi életében, és csak föltámadása után ismerték fel igazán. Erre szolgálnak Izajás könyvének és a Zsolt 22 (21) idézetei.³ Az ilyen prófétai jövendölések gyűjteményét találjuk Szent Cyprianus egy többkötetes könyvében is, ahol ezeket a Krisztusra vonatkoztatható Szentírás-idézeteiket „testimóniumok”-nak nevezik. „A bizonyítékok 2. könyve” a Megváltó üdvtervében betöltött szerepét olyan csoportosításokban mutatja be, mely az Úr szolgájáról szóló énekekre⁴ utalva kapcsol be jellemző zsoltáridézeteiket, hogy a Megváltónak a legmélyebb megalázkodására való önátadását juttassa kifejezésre.⁵ Aztán az Úr Szolgájáról szóló utolsó (Ebed Jahve) dalt (Iz 53) és a Kiv 12,3–5-öt kapcsolja össze azért, hogy a bárány jelképében,

¹Szent Antal élete, 16.
In: A III–IV. század
szentjei. Jel Kiadó,
Budapest, 1999, 59.

²A 97–105. fejezeteiben.
In: A II. századi görög
apologéták. (Ókeresz-
tény írók [a továbbiak-
ban: ÓI] 8), 259–268.

³Uo. 91.

⁴Iz 42,1–3-ra,
50,4–9-re; 53,1–12-re.

⁵Vö. M. Mees: *Ps 22
(21) und Is 53 in
frühchristlicher Sicht.*
In: *La tradizione:
forme e modi.* (SEA 31),
Róma, 1990, 313–335,
itt 326–327.

⁶*Testimonium* II, 15;
Szent Cyprianus művei.
(Ól 15), 69.

⁷M. Mees: i. m.
314–315.

A Szentírás allegorikus értelmezése

Az Írás beteljesülése Jézus Krisztusban és megértése az egyházban

⁸Az *ariánusok ellen* III,
58. Ól 13, 308.

⁹C. ep. fund. 5.

mely végeredményben a húsvéti bárány, a kiengesztelő szenvedést tegye érthetővé.⁶

Ezek az utalások rámutattak arra a módra is, ahogyan az atyák az Ószövetséget használták. Magát a módszert is a zsidóságból örökölték a keresztények. Kereszténnyé lett írástudók műveltségüket és egezetikai módszereiket örökségként hozták magukkal, és ugyanezeket alkalmazták azokra az új tanokra, amelyeknek igazságait már az Ószövetségben is megjövendölt tényekként fedezték föl. Az Ószövetség legkülönbözőbb részeiből vett szavak új egységgé való összeállításának mélyebb értelme az, hogy Jézus üzenetének tanító tartalmát és az egyház abból merített tanítását az ószövetségi kinyilatkoztatás segítségével ismertesse. Az ószövetségi kinyilatkoztatás nyújtja tehát az Istenre visszavezető szerzői tekintélyt, hogy az Újszövetség Jézusra és ezáltal Istenre visszamenő tanítását megerősítse.⁷

Órigenész szerint a Szentírásnak mindig van valamilyen rejtett értelme is. Az allegorikus értelemhez úgy lehet eljutni, hogyha „megértjük az események mélyebb jelentését Krisztusban”: mint például az 1Kor 10,2, illetve 11-ben szerepel. Órigenész csak két értelmezést zárt ki a keresztény egegezisből: az Ószövetség zsidó olvasatát, amely a prófétákat csak az Ószövetségben belül értelmezi; másrészt pedig az Ószövetségnek azt a gnosztikus olvasatát, amely szintén betű szerint olvas — és vet el — mindent az Ószövetségben. A keresztény olvasó sohasem tekinthet el a Szentírásban mindenütt kimondott isteni Igétől, Krisztustól. Az alexandriaiak ezt az elvet általában az allegorikus értelem feltételezésével és keresésével tartják be, míg az antiochiaiak legfőljebb előképeket és jövendöléseket ismertek föl az Ószövetségben.

A Szentírás-magyarázat elveit tehát Krisztus és az egyház mutatja meg. Órigenész után egy évszázaddal Szent Athanasziosz hangsúlyozza, hogy az igazi istenismeretre csakis a Szentlélek vezetésével és „a katolikus egyházban” lehet eljutni.⁸ Izrael tudását és Jézus tanítását az apostoli egyháznak azzal a szilárd meggyőződésével ötvözték, hogy beteljesült az Írás: Krisztus szenvedett és meghalt a mi üdvösségünkért, feltámadt és megdicsőült az Atya jobbján. Ebben a szellemben olvasták a teljes Ószövetségi Szentírást, így magyarázták az Írást az Írással, ahol mindenütt Krisztus előjeleire és nyomaira bukkantak. Mindenesetre Szent Ágoston még azt sem röstellte megjegyezni: „Én még az Evangéliumnak sem hinnék, ha nem a katolikus egyház tekintélye készítetne erre.”⁹ A Jézus Krisztusban megtestesült isteni tekintély az egyházban meghirdetett Evangéliumból jut el az egyes hívekhez.

Patrisztikus zsolttármagyarázatok

Kiváltságos helyet foglalnak el az atyák életművében zsolttárok magyarázó prédikációik, amelyek mind a görög, mind a latin ha-

gyományban szerencsés módon kapcsolták az imákhoz a szakszerű kifejtést és buzdítást. A két eltérő módon fejlődő hagyomány közös gyökerének tekinthető még a Krisztus után kétszáz évvel Rómában élt Hippolütosz, illetve Órigenész allegorikus magyarázata, amelyeket mindkét egyházban sokan olvastak, és főként a püspökök szívesen felhasználtak szentbeszédeikhez.

Hippolütosz homíliája

¹⁰Vö. G. Braulik: *Krisztológiai zsolttárértelmezés az Ószövetségben*. Pannonhalmi Szemle, 1996/3. 20–40.

¹¹Hom Ps 12 alapján. I. m. 37.

A zsolttárimádkozás elterjedése

¹²Például Elpidiosz atyáról írja ezt N 627 A.

¹³Praec. 140.

¹⁴J. E. Grabe szövegkiadása: *Septuaginta interpretum tomus IV*. Oxford, 1709.

¹⁵I. f., *Lélektan és spiritualitás*. (Sapientia füzetek 5.) Vigilia Kiadó, Budapest, 2005, 153.

Órigenész kommentárjai

¹⁶Origène: *Philocalie*, 1–20, SCh 302, Párizs, 1983, 244. és 250.

Hippolütosz *Eisz tusz pszalmusz* című homíliája „az eddig ismert legrégebbi szisztematikus reflexió a Zsolttárok könyvére. Ez a mű tartalmazza a zsolttárok keresztény istentiszteleten való alkalmazására (felolvasására) történő első egyértelmű utalást”.¹⁰ Hippolütosz számára éppen a zsolttárok „dávidi-prófétai dimenziója teszi lehetővé krisztológiai és ekkleziológiai aktualizálásukat. A *Psalterium* egyetlen üdv-valóság sacramentuma, amely átfogja az egész üdvtörténetet és az egyéni üdvösségre vezető utat is: a *Psalteriumban* Dávid a kegyelem szép tanházáról énekel” — összegzi a bécsi G. Braulik.¹¹

A zsolttárok magyarázatát elsősorban az tette aktuálissá, hogy a keresztények megtanulták és rendszeresen imádkozták is ezeket. A ránk maradt több tucat teljes zsolttárkommentár háttere az volt, hogy Órigenész lakhelyétől nem messze, sivatagi barlangjában jó pár remete is minden éjszaka végigmondta az összes zsolttárt.¹² Bizonyos helyeken ez lett a norma: nap mint nap végigimádkozni az egész Zsolttároskönyvet. Pakhomiosz az első szerzetesi szabályzatban azért alkalmazhatta a zsolttárverseket konkrét élethelyzetekre is, mert közösségében minimumként a teljes Újszövetség és a Zsolttároskönyv kívülről történő megtanulását írta elő.¹³ Persze azért nem mindenki tudta kívülről a Zsolttároskönyvet. Voltak, akik csak néhány kedvenc zsolttárt vagy annak is csak bizonyos verseit ismételték. Lényeg, hogy elmélkedtek azokról. Mindenesetre az egyházatyák többsége kívülről tudta a zsolttárok java részét. Kommentárjaik többsége azért íródott, hogy imaéletükben segítse a híveket. Szent Athanasziosznak *Markellinoszhoz intézett levele a zsolttárok értelmezéséről* — amely a görög Biblia 5. századi alexandriai kódexében a Zsolttároskönyv előszavát képezi¹⁴ — így kezdődik: „Megtudtam, hogy a teljes Szentírás olvasására szántad el magadat, s hogy különösen is gyakran olvasgatsz a zsolttárokat, s igen nagy gonddal igyekszel felfogni minden egyes zsolttár értelmét.”¹⁵ Ez az egyre növekedő igény indította az egyházatyák többségét zsolttárkommentárok írására.

Órigenész „egy zsidó férfitől” hallott képet fölelevenítve egy sok szép szobával ékeskedő nagy házhoz hasonlítja a Zsolttároskönyvet, amelynek kulcsai összevissza, tehát mindig más szobákban találhatóak. Tehát aki be akar lépni ezekbe a szobákba, egy-egy másik műben feltétlenül meg kell találnia a megfelelő szobához illő kulcsot.¹⁶ Ez a hermeneutikai alapelv ugyan a Zsolttárkommentár előszavában fogalmazódik meg, de általános (egy-

temes) érvényű az alexandriai tanítónál. Caesareai Euszebiosz püspöktől, aki kommentárjaiban — Órigenész helyben őrzött hagyatékának felhasználásával — az egész Zsoltároskönyvet magyarázta, megtudjuk, hogy az Alexandriából odajött mester már 60 éves volt, amikor megengedte, hogy szentbeszédeit gyorsírók jegyezzék. Egyébként Órigenész kommentárjai mind Keleten, mind pedig Nyugaton meghatározó jellegűek lettek az utókor számára. Szent Hilarius Keletre számúzva menthette át zsoltárkommentárjaiban¹⁷ az Órigenésznél talált magyarázatokat Nyugatra, ahol Szent Ambrustól kezdve sokan ki is aknázzák majd azt.

¹⁷Tract. s. Psalm.
CPL 428; PL 9.

**Allegorikus és
historizáló
értelmezések**

Keleten Órigenész Palesztinában megőrzött öröksége alapvetően kétféle ágazott el. A 4. századtól kezdve nagyszerű gyöngyszemeket hagytak ránk az egyiptomi (Athanasziosz, Vak Didimosz, Kürillosz), palesztin (Euszebiosz), kappadókiai (Baszileiosz, Nüszszi Szent Gergely), szír (Apollinarisz, Theodorétosz) püspökök is. Homiliáik és kommentárjaik a zsoltárokra vonatkozó ismereteink kiaknázzhatatlan kincsestárai. Valamennyien szilárdan meg voltak győződve arról, hogy Jézus Krisztusban beteljesült az Írás, különösen is a Zsoltároskönyv. Ebben a szellemben olvasták a teljes Ószövetségi Szentírást, így értelmezték az Írással a zsoltárt. Nemcsak a kifejezetten prófétai és tipikusan messiási jelentést ismerték, hanem az előképek használata és az alkalmazott értelem, valamint a spirituális-misztikus értelmezés egyaránt előfordul magyarázataikban. Mindenesetre a két irányról vagy „iskoláról” a legérdekesebb összefoglalást Küroszi Theodorétosz kommentárjából kapjuk: „...úgy találtam, hogy egyesek szinte telhetetlen vágyal allegóriákat gyártottak, mások viszont bizonyos történelmi eseményekre alkalmazták a prófécia... Úgy gondoltam (hát), hogy az okos ember kerülje el egyaránt ezeknek és azoknak a végletét: Azokat a (...) jóvendöléseket, amelyek az Úr Krisztusról vagy a pogány nemzetekből meghívott egyházzól vagy az evangéliumi életmódról illetve az apostolok ígehirdetéséről szólnak, nem szabad másra alkalmazni”.¹⁸ Itt, az antiochiai iskola 5. századi képviselőjénél fogjuk tehát megtalálni a szintézist, amely menti a „menthetőt” Órigenésztől, de elszántan kerüli a végleteket: az allegória „hellenizáló” túlerőltetését¹⁹ és a keresztény szempontból még inkább elfogadhatatlan pusztá historicizmust. Ez utóbbit főként Mopszvesztiai Theodórosznál találta, aki értelmezését szinte kizárólag az ószövetségi zsidó történelmi keretek közé zárja be. Az ő megközelítésmódja azonban még a saját iskoláján belül is elszigetelődött.

¹⁸In Psalmos Praef.,
PG 80, 860 CD.

¹⁹Amit már Diodorosz és Mopszvesztiai Theodórosz a leghevesebben bírált.

**Szent Ágoston
zsoltármagyarázata**

²⁰Ismét a válaszos
zsoltárról. (Ágoston
tanúsága.) Új Ember,
2000. július 16.

Szent Ágoston zsoltármagyarázataiból is kiviláglik, mennyire „fejben tartotta” a zsoltároskönyvet. Ahogyan Dobszay László említi: mindig pontosan „beugranak” neki a megfelelő helyek, idézetek, mondatok.²⁰ A nagy nyugati egyházatya is követi az apostoli hagyományt, amely a zsoltárokat Krisztusra vonatkoztatja, mert a zsoltár szavai valódi mélységükben Krisztusban teljesednek be. Egy ilyen zsoltárt tekinthetünk meg most közelebbről.

A 3. zsoltár hűsvéti értelmezése

²¹Ránk maradt 38. zsoltárkommentár-töredékében (GCS I/2 153).

Római Szent Kelemen

²²Levele a Korintusiakhoz 26: Az apostoli atyák, Ól 3, Budapest, 1988², 121.

²³Az apostoli igehirdetés feltárása, 73: Ól 8, 618.

Jusztinosz

²⁴Apol I, 38,5: Ól 8, 93.

²⁵97,1: Ól 8, 259.

Az Apostolok levele

²⁶Epistula apostolorum 30. In: Adamik T. (szerk.): Apokrif levelek. Budapest, 1999, 52–53.

A már korán jelentkező krisztológiai zsoltárértelmezés szép példái a 3. zsoltár 6. versének „*Én szenderegtem, és mély álomban voltam, és fölkeltem, mert az Úr megtartott engem*” magyarázatai is, amelyhez Hippolitosz eleve ezt a megjegyzést fűzte: „Ezt Krisztus feltámadásáról mondja.”²¹

Ezt a verset az egyházatyák kezdettől a feltámadásra vonatkoztatták. Római Szent Kelemen kérdezi: „Csodálatos dolognak kell-e tartanunk azt, ha a mindenség megalkotója feltámadást készít mindazok számára, akik neki méltó módon szolgáltak? Az egyik helyen ugyanis ezeket mondja: *Fölkeltesz engem, de én megvallak téged. Továbbá: Elaludtam és álmodtam, de fölkeltem, mivel te velem vagy.*”²² „Krisztus Lelke, aki más prófétáknál is beszélt már magáról, most Dávid által mondja: *Nyugalomra tértem és elaludtam, felbredtem, mert az Úr felébresztett engem, a halált nevezni álomnak, mert feltámadt*” — vallja Szent Iréneusz.²³

Még Jusztinosz I. apológiája szerint is itt „a prófétai Lélek Krisztus személyében beszél”.²⁴ A 3. zsoltár 6. versét teljesen, bármiféle kommentár nélkül összekapcsolja a szenvedésre vonatkozó Zsolt 22 (21) idézetével: „egy más helyen, amikor azt mondja: *Köntösömre sorsot vetettek, átluggatták kezemet és lábamat (vö. Zsolt 21,17). Én pedig elaludtam és álomba merültem, majd fölkeltem, mert az Úr felemelt engem (vö. Zsolt 3,6).*” A hitvalló „A zsidó Trifónnal” folytatott *Párbeszéd*ben szintén ezt a kétféleképpen értelmezhető bibliai helyet veszi elő: „Az Úr is ugyanis körülbelül estig maradt a fán, és este eltemették, azután harmadnapra feltámadt. Dávid által ennek így adott hangot: *Szavammal az Úrhoz kiáltottam, és meghallgatott engem szent hegyéről. Én aludtam és álmodtam. Felkeltem, mert az Úr megsegített engem.*”²⁵

Jusztinosz tanúságtételéhez közel áll az „Az Apostolok levele” teljes zsoltár-idézete a 2. század közepén kiadott apokrif levélben. Eszerint maga Jézus „mondta nekünk: magamra öltöttem a ti testeteket, amikor abban születtem meg, megöltek benne, eltemettek, és feltámadtam mennyei Atyámban, hogy beteljesedjék, ami Dávid prófétán keresztül mondatott halállommal és feltámadásommal kapcsolatban: *Uram, milyen sokan vannak, akik szorongatnak engem, sokan támadnak ellenem. Sokan mondják rólam: nem segít rajta Istene! Te vagy, Uram, az én menedékem, te vagy dicsőségem, te emeled fel fejemet. Hangommal Istenhez kiáltottam, és meghallgatott engem szentélyének hegyéről. Lefeküdtem, aludtam és fölkeltem, mert az Úr felemelt engem. Nem félek a sok ezernyi néptől, mely körülvevett engem, és rám támadt. Állj mellém, Uram, szabadíts meg, Istenem!...*” A közvetlen „apostoli” kommentár, illetve „Urunk és Megváltónk Jézus Krisztus” ezt követő magyarázó szava szerint „mindaz, ami a próféták által mondatott, megtörtént, megvalósult és beteljesedett bennem, mert én beszéltem általuk.”²⁶ Az ezt követő egymonda-

²⁷Vö. B. Fischer: *Die Psalmen als Stimme der Kirche*. Trier, 1982, 153–159, itt 156–157.

tos „a minori ad maius” érvelés még azt hivatott igazolni, hogy mivel a prófétai jövendölések beteljesültek Jézusban, „mennyivel inkább be kellett következnie annak”, amit ő maga mondott el előre a test szerinti feltámadásról.²⁷

Egy Órigenésznek tulajdonított korabeli allegorikus magyarázat már a zsoltár 4. verse kapcsán arra utal, hogy itt Krisztus a saját feltámadásáról beszél: hogy „nem hagyta el Atyja, mert magához vette, s megdicsőítve fölemelte a dicsőségbe”. A 3. zsoltár 6. versében pedig nemcsak „az Üdvözítő Jézus Krisztus elszenderülésének” meghirdetését ismeri fel, hanem azt is, hogy ez után „az elalvás után az Atya fölvette és feltámasztotta őt”.²⁸

²⁸PG 12, 1118.

Szent Cyprianus a *Bizonyítékok* II. könyvében szintén ilyen értelemben idézi a Zsolt 3,6-ot ezzel az alcímmel: „(Krisztust) a halál nem győzi le, és nem marad az alvilágban.”

Caesareai Euszebiosz

Egyébként a következő versben a „Kelj föl, Uram!” fohász is a legtöbb atya számára a feltámadásra utal. Erre kiváló tanú Caesareai Euszebiosz, aki szerint Dávid nem hiába reménykedik a föltámadásban, hiszen az már Krisztus alvilágra való leszállásakor megvalósult, amikor „sok szent teste föltámadt” (Mt 27,52). S éppen ennek tudatában sürgeti itt az Úr feltámadását, hogy ezáltal majd ő maga is üdvösségre juthasson. „Ezért mondja: Kelj föl, Uram, szabadíts meg, Istenem! Aztán pedig tudván, hogy az Üdvözítő legyőzi az emberi nem, a gonosz démonok és az ellenséges hatalmak összes ármányait, ezt is mondja: Igen, te arcul vertél mindenkit, aki ellenemre tör hiábavalóan.”

Egy Iréneusz által idézett prédikátor

A Zsolt 3,5–6.8 kapcsán érdekes tény még, hogy Iréneusz *Az eretnekek ellen* című művében egy bizonyos „preszbüterosz” hosszú fejtegetése szól arról a történetről, amelyben Lót lányai apjuktól fogannak gyermeket. A lányok eszerint a pogányokat és a zsidókat jelképezik, s minthogy apjuk „hált”, majd pedig „felkelt”, egész egyszerűen a 3. zsoltár 6. versének végével igazolja az őskeresztény szerző, hogy ezt a verset allegorikusan értve itt előképileg az emberré lett Ige adta tovább a pogányokból és a zsidókból lett keresztényeknek a Szentlelket.²⁹ Természetesen ezt az értelmezést azóta is sokan komoly fenntartással fogadják.

²⁹AH IV, 27–30.

Nüsszai Szent Gergely

Magasabb értelemben a próféta „magának Krisztusnak nevében” beszél az Ő szenvedéséről — teszi hozzá Nüsszai Szent Gergely a már elemzett 6. vers kapcsán. — „Aztán a Lélektől hirtelen kapott megvilágosodása folytán az Úr (kín)szenvedésének misztériumáról értesül, s így már magának az Úrnak nevében mondja: *Én elszenderültem, és mély álomban voltam, de fölkeltem, mert az Úr megsegít engem.*”³⁰

³⁰Psalm. tit., X, 50, (SC 466), 364.

Szent Ágoston

Szent Ágoston szintén kezdettől fogva Krisztusra vonatkoztatja a zsoltárt. Ezt az értelmezést különösképpen is ez a vers javallja: „*Én elszenderültem, és mély álomban voltam.* Ez ugyanis sokkal jobban illik Jézus halálára és föltámadására, mint az eredeti Dáviddal történt eseményre. De a háromnapos mély álomból

³¹*Enarratio in Ps. 3,*
PL 36, 73–74. Vö.
Dobszay L. (szerk.):
Zsoltárelmélkedések,
zsoltármagyarázatok,
Budapest, 1997, 18.

³²*Tr. de nocte sancta, I.*

³³*Sermo alius de vig.*
Paschae.

³⁴14. katekézis 3–5,
Ól 19,219–222.

³⁵14. katekézis 3–5,
ibid., 219–221.

fölkelti őt az Atya: fölvesz előbb az életbe, aztán a mennyei házába: *és fölkeltem, mert az Úr megsegített engem.*” Vagyis „az Úr fölvevett harmadnapra, s immár emberi természetem szerint is megdicsőített halhatatlan létre”.³¹ A húsvéti virrasztást magyarázó beszédeiben is vissza-visszatér erre Hippo püspöke: „*Profétájának szavával már jóval szenvedése előtt meghirdette ezt az Úr: Én elszenderültem, és mély álomban voltam, de fölkeltem, mert az Úr fölvevett engem.*”³² „Valóban elaludt és álomban volt, és föltámadt, mert az Úr fölvevte őt.”³³

Meglepő módon Jeruzsálemi Kürillosz, aki a föltámadásról szóló katekézise elején bemutatja azokat a zsoltáridézeteket, amelyekben Istent fölkelésre bízta Dávid,³⁴ nem szentel figyelmet ennek a zsoltárnak. A 11. zsoltárra hivatkozik, ahol ezt mondja [Dávid]: „A szegények nyomora és a nélkülözők nyögése miatt most fölkelek, mondja az Úr.” (11,6) De eljárás módja ugyanaz, mint a már idézett kortársaié: a fölkelésre vonatkozó zsoltáridézeteket következetesen Krisztusra vonatkoztatja.³⁵

A feltámadásra vonatkoztatott zsoltárversek

A zsoltárok jelentéstartalmának sok rétege megtalálható az ősegházi iratokban és az atyáknál. Az imádkozó ember ugyanaz ma is, mint tegnap. A megváltott ember mindig átéli a megváltatlanságot is: ahogy „*a mélységekből kiált az Úrhoz*” (Zsolt 130 [129], 1). Jeruzsálemi Kürillosznál a sírgödör mélységére és a halál homályára utaló 88 (87). zsoltár ilyen értelemben válik szintén a Passió és húsvét megjövendölésévé: „*olyan lettem, mint az ember, akinek nincs segítsége, szabad a holtak között. (...) Mert keresztre feszítése nem gyöngesége miatt történt, hanem saját elhatározásából.*” S miután magyarázza, miért is kellett Jézusnak „*azok közé számítoúdnia, akik a sírba szállnak*”, ezt a következő zsoltárverset veszi elő: „*Én azért, Uram, hozzád kiáltok, és már kora reggel eljut hozzád imádságom. Látod, hogyan jelzi az időpontot, és a szenvedés, feltámadás helyét is?*” — teszi föl a jeruzsálemi katekéta a kérdést.³⁶

De ugyanígy magyarázza a 30 (29). zsoltárt is. Az „*Uram, kihoztad lelkemet az alvilágból*” versben itt „*prófétikusan mondja, hogy nem hagyja ott, és mint már megtörténtet mondja el azt, ami majd csak történni fog, hogy kihoztál, megmentettél engem azok közül, akik a sírba szállnak.*” (4. v.) Majd itt is nyomban az időpontra hívja fel a figyelmet: „*Milyen időpontban történik majd megmentése? Este beköszönt a sírás és reggelre már az ujjongás* (6. v.). Az este ugyanis a tanítványok gyásza volt, a hajnal azonban a feltámadás öröme.”

Ehhez kapcsolódik Baszileiosz zsoltármagyarázata is. A most idézett vershez ő ezt a kommentárt fűzi: „*Az Úr tanítványai számára ugyanis este köszöntött be a sírás, amikor keresztre feszítve látták őt; reggel pedig az öröm, amikor a föltámadás után*

Jeruzsálemi Kürillosz

³⁶14. katekézis 8,
Ól 19, 222.

„Reggelre az ujjongás”

³⁷Zsoltárkommentárok.
Nyíregyháza, 1998, 88.

³⁸Uo. 206.

„Emelkedjete föl,
örök ajtók...”

³⁹V (XXI), in: *Apokrifek*,
(Ó 2), 278–279.

A 114 (113A). zsoltár

⁴⁰PL 37, 1475–1476.

⁴¹PL 26, 1173.

„...ez az a nap, melyet
az Úr szerzett nekünk”

⁴²Vö. Dobszay (szerk.):
*Zsoltárelmélke-
dések*, 126.

⁴³*Sancti Augustini
sermones post Maurinos
reperi.* Morin, G. (kiad.),
Róma, 1930, 464.

örömmel futottak egymásnak átadni az Úr megjelenéseinek örömhírét.”³⁷ A 46 (45). zsoltár 6. verse kapcsán pedig újra csak arra hívja fel a figyelmet, hogy „*kora hajnalban* történt a feltámadás: tehát Isten a harmadnap reggelén történt föltámadással aratott diadalt a halál fölött”.³⁸

Nüsszai Gergely még az Úr haragjának fölébredésére vonatkozó 7. zsoltár 7. versét is („Kelj föl, Uram, haragodban”) „a feltámadásra” és a *Pascha* misztériumára vonatkoztatja.

A 24 (23). zsoltár záró verseinek hűsvéti alkalmazása szintén korai görög forrásra, az 5. századi „Nikodémus-evangélium”-ra vezethető vissza. Ennek az apokrif evangéliumnak 3. része a latin „*Descensus Christi ad inferos*” címével is jelzi, hogy az alvilágba alászállt Krisztus és a Sátán ajkára adott zsoltárversek előbb-utóbb a feltámadó Krisztus beköszöntőjévé válnak.³⁹ Így is történt: a középkorban a „*tollite portas*” felszólítást már egész nyugaton így ismerték, s nemcsak homiliákba, hanem misztériumjátékokba is bevették. Bizáncban pedig a feltámadási körmenet végén az Evangélium felolvasása után sokfelé a templomajtóban még ma is ez a drámai párbeszéd folyik „az alvilág őreivel”. A pap, illetve a templom belülről válaszol a szereplők ennek a zsoltárnak 7–9. verseit elevenítik fel: „Emelkedjete föl, örök ajtók, hogy bemenjen a dicsőség királya! — Ki ez a dicsőség királya? — Az erős és hatalmas Úr... A seregek Ura, ő a dicsőség királya.” Erre a bejelentésre a templomba vonulva kezdik el a feltámadás zsolozsmáját.

A 114 (113A). zsoltár eleve az alleluja-zsoltárok sorába tartozott, ahogyan Szent Ágoston utal is rá a híveknek, akik nyilván hűsvéti hangulatban válaszolnak így a zsoltárra. A zsoltárban felhalmozott költői túlzások ugyanis azt fejezik ki, hogy itt nem a múlt eseményeinek egyszerű elbeszélését találjuk, hanem jövődőlést,⁴⁰ amely a *Pascha* napjára vonatkozik. Így érti ezt Szent Jeromos is: „Midőn Izrael kivonult Egyiptomból, Jákob háza az idegen nép közül, Júdea lett szent országa...” „Mélyebb értelemben ez minket is arra emlékeztet, hogy a keresztség által megszabadultunk Egyiptomból, vagyis bűneink tudatlanságának homályából.”⁴¹

A 118 (117). zsoltár gazdag mondanivalója úgyszintén a hűsvéti értelemben csúcsoad ki, hiszen „*ez az a nap, melyet az Úr szerzett nekünk*”, amelyen „*az Úr jobbjá felmagasztalta*” Jézust (Zsolt 118 [117], 16; 24). A zsoltár több hagyományban is hűsvéti ének volt, amint a görög antifona mindmáig ki is fejezi ezt: „Ez a nap, melyet az Úr szerzett, örvendezzünk és vigadjunk azon!” Szent Ágostonnál (és bizonyos nyugati hagyományban) is hűsvéti himnusz lett belőle: Ez „a nap, melyet az Úr szerzett”, lényegében a pászka-misztériumot jelenti.⁴² Ez a Nap a *Pascha*, melyet Isten szerzett.⁴³

Az Athanasziosz által megírt Antal-életrajz szerint az első nagy remete szinte állandóan imádkozott, és különösen sokszor

449. f., A III–IV. század
szentjei, 54.

45Zsolt 67,2–3
zsoltárversek,
uo. 13. f., 57–58.

A 65. és a 67. zsoltár

4621. fejezet.

47In *Psalms Praef.*,
PG 80, 861 C.

mondott zsoltárokat.⁴⁴ S ismerősei „gyakran úgy jöttek hozzá, hogy már azt hitték, halottként bukkannak rá, s helyett azt halották, hogy a zsoltár verseit énekl: *Keljen fel az Isten és széledjenek el az ő ellenségei, és fussanak orcája elől, kik őt gyűlölik! Mint ele nyésszik a füst, enyészzenek el, mint elolvad a viasz a tűz színe előtt, úgy vesszenek el a bűnösök Isten színe elől...*”⁴⁵ A 67. zsoltárnak ezek a versei azóta is hozzátartoznak a húsvét keleti ünnepléséhez. Ebben a hagyományos értelmezésben kerültek be például a bizánci húsvéti liturgia antifonái közé.

Athanasziosznak a *Markellinoszhoz intézett levele a zsoltárok értelmezéséről* különösen is kiemel egy feltámadási zsoltárt: „Ha a feltámadásról akarsz valakinek oktatást adni, zengjed a 65. zsoltárt!”⁴⁶ S ezt azóta nemcsak húsvétkor, hanem a feltámadás hetenkénti ünneplése során, vasárnapi antifónaként is rendszeresen énekl a bizánci egyház.

Hosszan sorolhatnánk még azokat a zsoltárokat és verseket, amelyekben az egyházatyák a feltámadásra találtak utalást. Ahogyan Kúroszi Theodorétosz tanúskodik róla: Dávid a zsoltárokban „gyakorta az Úr Krisztus szenvedéséről és feltámadásáról is jövendöl, s azokat, akik figyelni akarnak rá, gyönyörködteti is ihletett szavainak sokféleségével”.⁴⁷ Helyszükében most csak a már idézett zsoltárokra szorítkoztunk, de azzal a bizonyossággal, hogy a szentatyák műveinek további olvasásával újabb és újabb egyszerű zsoltármagyarázatokat találhatunk, amelyek bevezetnek bennünket Krisztus feltámadásának titkába.

A VIGILIA KIADÓ AJÁNLATA

Igazságosabb és testvériesebb világot! Tíz év távlatából.	1.200,-
A péteri szolgálat a harmadik évezred küszöbén	1.400,-
Találkozások Isten és ember között (Szerk. Bodnár Dániel).	2.500,-
In memoriam Hans Urs von Balthasar.	1.400,-
John Powell: Egészen ember, egészen élő.	1.800,-
Joseph Ratzinger: Bevezetés a keresztény hit világába	2.700,-
Innen és túl. Versek az Isten-kereső emberről	2.900,-
Wolfgang Beinert: A katolikus dogmatika lexikona	3.600,-
Wolfgang Beinert: A kereszténység	2.600,-
Th. Schneider: A dogmatika kézikönyve 1.	2.600,-
Th. Schneider: A dogmatika kézikönyve 2.	2.600,-
Avery Dulles: A kinyilatkoztatás modelljei.	2.500,-
Lukács László: Csináld magad	1.150,-
Terri Apter: A magabiztos gyermek	1.600,-
John Powell: Miért félek a szeretettől	1.800,-
John Powell: A tartós szeretet titka.	1.800,-
John Powell: Miért félek attól, aki vagyok?	1.800,-
E. Kübler-Ross – D. Kessler: Élet leckék.	2.500,-

A kiadványok megvásárolhatók vagy megrendelhetők a Vigilia Kiadóhivatalban:

1052 Budapest, Piarista köz 1. IV. em. 420.

Telefon: 317-7246; 486-4443; Fax: 486-4444; E-mail: vigilia@vigilia.hu